

Ženski likovi u raljama patrijarhata u hrvatskoj novelistici do sredine 20. stoljeća

Stankić, Ana Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:803377>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Ana Lucija Stankić

**Ženski likovi u raljama patrijarhata u
hrvatskoj novelistici do sredine 20. stoljeća**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Ana Lucija Stankić
Matični broj: 0009079845

Ženski likovi u raljama patrijarhata u
hrvatskoj novelistici do sredine 20. stoljeća

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Mario Kolar

Rijeka, 1. rujna 2021.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Ženski likovi u raljama patrijarhata u hrvatskoj novelistici do sredine 20. stoljeća* izradila samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Marija Kolara.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Ana Lucija Stankić

Potpis

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. O NOVELI.....	3
3. FEMINIZAM I PATRIJARHAT	5
4. ŽENSKI LIK I PATRIJARHAT U ODABRANIM NOVELAMA.....	7
4. 1. <i>Branka</i> Augusta Šenoe.....	7
4. 1. 1. Branka Kunovićeve.....	8
4. 1. 2. Brankino poimanje patrijarhata – brak roditelja.....	8
4. 1. 3. Muški likovi – Jalševčani.....	9
4. 2. <i>Tena</i> Josipa Kozarca.....	10
4. 2. 1. Terezija (Tena).....	11
4. 2. 2. Bračni ugovor.....	12
4. 2. 3. Kritika žene.....	14
4. 3. <i>Duga</i> Dinka Šimunovića.....	14
4. 3. 1. Brunhilda (Srna).....	15
4. 3. 2. Sava.....	17
4. 3. 3. Simone de Beauvoir – <i>Djetinjstvo</i>	18
4. 4. <i>Dunja</i> Ulderika Donadinija.....	19
4. 4. 1. Dunja kao manifestacija autorove neostvarene ljubavi.....	20
4. 4. 2. Žena iz mašte.....	21
4. 4. 3. Pripovjedačev odnos s ocem.....	22
4. 5. <i>Breza</i> Slavka Kolara.....	22
4. 5. 1. Janica Labudan (Breza).....	23
4. 5. 2. Marko Labudan.....	25
4. 5. 3. Carole Pateman – <i>Supruge, robovi i najamno ropstvo</i>	25

5. ZAKLJUČAK.....	27
6. LITERATURA.....	28
7. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI.....	30
8. NASLOV I KLJUČNE RIJEČI NA ENGLISKOM JEZIKU.....	30

1. Uvod

Kao što u svojoj knjizi *Sudbina Evinih kćeri* navodi Stanislav Feldman, u svome su početku, kroz čitavo starije kameno doba, muškarac i žena bili ravnopravni. Sudjelovali su u zajedničkom lovu, štitili djecu te se brinuli kako o sebi, tako i o čitavoj zajednici. Nije postojao pojam privatnog vlasništva jer je sve bilo zajedničko, a vlast jednog spola naspram drugog nije se ni mogla ostvariti. Ravnopravnost s muškarcima žene su izgubile u neolitiku, mlađem kamenom dobu, kada je došlo do znatne promjene klime – zatopljenja. Lov je postao glavna zanimacija muškaraca koji su počeli označavati svoje oružje ne bi li tako stekli isključivo pravo na njegovo korištenje, čime je porastao njihov ugled i osjećaj nadmoći. Nakon smrti nekog od lovaca mlađi muški pripadnici počeli bi zahtijevati da to oružje postane njihovo vlasništvo (Feldman 2012: 41-45). Stoga se ubrzo razvio pojam vlasništva i nasljeđivanja „te kraja matrističke zajednice s jednakošću svih pripadnika i s ravnopravnošću žena“ (Feldman 2012: 45). Tim je činom žena postala podređenom i ovisnom o muškarcu. Njezina budućnost je bila predodređena, nimalo obećavajuća i nimalo ohrabrujuća. Identitet, položaj i glas žene stavljeni su na sporedno, manje bitno mjesto, a s vremenom na važnosti počinje dobivati patrijarhat, socijalno ustrojstvo u kojem su muškarci nadređeni ženama te posjeduju moć i vlast u političkim, socijalnim i ekonomskim segmentima.

Takav se podređen položaj žena održao sve do pojave feminizma (krajem 18. stoljeća), kojem je glavni cilj bio uspostava ravnopravnosti između dvaju spolova. Društveni status žena koji se održao stoljećima bio je toliko ukorijenjen da se promjena ženskog statusa i dobivanja prava morala provoditi postupno, a kako se položaj i utjecaj žena s vremenom mijenjao i napredovao, tako su počele dobivati jednaka prava kao i muškarci. Iako u manjoj mjeri nego u prošlosti, diskriminacija i nejednakost žena nešto je što je prisutno još i dandanas, a raznim se feminističkim pokretima diljem svijeta (ponajviše Europe) pokušava stati na kraj.

Osim feminističkih pokreta, bitnu ulogu u prikazu i promicanju raznih vrijednosti ima pisana riječ, književnost. Ona na diskretan način ukazuje na probleme i nedostatke ljudskog društva, odnosno zrcali stvarnost – što znači da ono što je bilo prisutno u povijesti, bit će vidljivo i u književnosti. Opisom rekonstruira gradove, ljude, njihove osobnosti, stavove, međuljudske odnose, političke i socio-ekonomske situacije jednog drugog, prošlog vremena. Stoga će analiza ženskih likova u odabranim novelama biti ujedno i prikaz prijašnjeg društvenog ustrojstva.

Glavni je cilj ovog završnoga rada analiziranje problematike patrijarhata, dominacije i moći muškaraca u odabranim novelama u hrvatskoj književnosti do sredine 20. stoljeća. Rad će biti usmjeren na društveni status ženskog lika u književnosti u različitim vremenskim razdobljima, na sam razvoj patrijarhata kroz povijest te na to kako su pojedini ženski likovi u hrvatskoj novelistici pristupili patrijarhalnom ustrojstvu.

2. O noveli

Novela je prozna vrsta talijanskog porijekla. Dolazi od latinske riječi *novellus*, odnosno *novus* što znači „nov“ (Frangeš-Žmegač 1998: 12). Novela se kao književna vrsta afirmirala u razdoblju renesanse, u vremenu kada su bili zastupljeni novi umjetnički, vjerski, duhovni i kulturni svjetonazori naspram tada ograničenog i mračnog srednjeg vijeka. Dakle, etimološko značenje novele odgovaralo je tadašnjim aktualnim renesansnim idealima. Začetnikom se smatra talijanski književnik Giovanni Boccaccio, a njegovo je djelo *Dekameron*¹ zacrtalo značajke novele za stoljeća koja su uslijedila (Frangeš-Žmegač 1998: 12). „Ta vrsta (kojoj pristaje naziv 'izvorna novela') i u stoljećima poslije renesanse rijetko gubi vezu s djelom i načinom pripovijedanja firentinskog pisca“ (Frangeš-Žmegač 1998: 12).

Stilsko i tematsko određenje novele – objektivni prikaz zanimljivog događaja u svakodnevici – održale su mnoge generacije pisaca koji su na književnu scenu došli nakon Boccaccija. Jedan od primjera je novela Ivana Sergejeviča Turgenjeva *Lovčevi zapisi* koja na sažet i realističan način prikazuje pripovjedača-lovca i seosku sredinu Rusije kojom se kreće. Zanos za pisanjem novele jačala je iz stoljeća u stoljeće, a Olinko Delorko u poglavlju *Hrvatska moderna novela* ističe kako su novele od velike umjetničke vrijednosti proizašle iz pera pisaca kao što su: Guy de Maupassant, Lav Nikolajevič Tolstoj, Ivan Sergejevič Turgenjev, Anton Pavlovič Čehov, Gustave Flaubert i dr. (Delorko 2007: 74). Neizbježno je da su navedeni književnici svoj utisak ostavili na kasnije pisce. Tako je, primjerice, Dinko Šimunović, autor čija će novela *Duga* biti analizirana u ovom radu, uzor za svoja djela potražio u stvaralaštvu Aleksandra Sergejeviča Puškina, Nikolaja Vasiljeviča Gogolja, Turgenjeva, Fjodora Mihajloviča Dostojevskog, Tolstoja i dr. (Šicel 2005: 203). Još jedno karakteristično obilježje novele (osim jednostavnosti događaja i prikaza svakodnevice) je sažetost. Opsegom je kraća od romana, a njezina je građa svedena na minimum. Nema velikog broja likova kao što ih primjerice ima roman i nema čitavog niza epizoda. Najčešće se prikazuje konkretan događaj iz života pojedinca te se na koncentriran i sažet način radnju pokušava dovesti kraju.

Slavko Kolar u svojem *Predavanju o noveli* ističe kako se novela čita dosta lako i brzo upravo zbog toga što je fabula jasna, lica nema mnogo, a opisi ambijenta su prikazani sažeto (Kolar 2007: 91). Dalje navodi da će pisac u takvoj sažetoj i zgusnutoj formi, ako je doista

¹ *Dekameron* je zbirka od 100 novela koju je Giovanni Boccaccio napisao u razdoblju od 1349. do 1351. godine. *Dekameron* znači „knjiga deset dana“ i uključuje deset priča koje pričaju sedam djevojaka i tri mladića bježeći pred kugom u Firenzi.

pravi umjetnik, moći bolje dočarati sredinu, život i osobnost pojedinaca negoli u velikom romanu (Kolar 2007: 91). Dakle, veći broj likova i događaja ne mora nužno značiti i bolje djelo. Jednostavnost i sažetost ono je što novelu čini kvalitetnom.

Začetak novele u hrvatskoj je književnosti vezan uz narodni preporod, točnije, uz djelovanje Ljudevita Vukotinovića (*Pjesme i pripovijetke, 1838.*) i Ivana Kukuljevića Sakcinskog (knjižice novela *Različita djela 1-2, 1847.*) (Frangeš-Žmegač 1998: 22). Predstavljajući zajedništvo, jedinstvo i slogu, novela je bitno i posebno mjesto zauzela u hrvatskom narodnom preporodu. Služila je za prosvjećivanje naroda, a isti će takav cilj imati i lik Branke Augusta Šenoe.

Novela je tijekom nekoliko stoljeća od svog nastanka bila podložna mnogim promjenama. Mijenjala se kako je vrijeme prolazilo, razvijala i usavršavala kako su se nove ljudske želje i potrebe stvarale. Stapala se sa značajkama pojedinih razdoblja i na izvoran način prikazivala problematiku ondašnjeg vremena, pa tako i patrijarhata.

3. Feminizam i patrijarhat

Patrijarhat je višeslojan pojam. U svojem se doslovnom značenju prevodi kao „vladavina oca ili prava oca“ i označava očinsku vlast (Pateman 2000: 36). Primarno se značenje patrijarhata tako odnosilo na obiteljski odnos u kojem bi muškarac osiguravao nasljedstvo jedino i isključivo svojem sinu (Feldman 2012: 9). Kasnije je taj termin počeo označavati moć i dominaciju muškarca nad ženom. Patrijarhalni društveni poredak predstavljao je prvobitni društveni poredak. Preduvjet je nastanku civilizacije koji označava prevlast muškog spola nad ženskim (Feldman 2012: 41), a čija će povijest biti opisana u idućem poglavlju.

Kada analiziramo fenomene poput patrijarhata i njegov utjecaj na književnost, nemoguće je ne spomenuti pojam feminizma. Iako se sve češće feminizam povezuje s modernim pojmovima i modernim pokretom, on je daleko od nove pojave. Prvi feministički val pojavljuje se u prosvjetiteljstvu i nastavlja uz modernu demokraciju (Mihaljević 2016: 150). Obilježila ga je Mary Wollstonecraft knjigom *Obrana ženskih prava* koja je objavljena 1792. godine (Mihaljević 2016: 154). U to su vrijeme prvi zahtjevi bili gotovo jednaki onima kojima se moderni feminizam suočava i dandanas, a to je postizanje jednakih prava žena u zaposlenju, edukaciji i politici. Feminizam je svoj cilj dobivanja pravne jednakosti žena nastojao ostvariti kroz još dva vala. Drugi val započeo je krajem šezdesetih godina 20. stoljeća, a uvjete za njegovu pojavu pripremila je utjecajna francuska autorica, aktivistkinja i feministička teoretičarka Simone de Beauvoir. Pisala je romane, biografije i eseje, ali najveći je utisak ostavila u feminističkoj kritici pišući o položaju žena. Čuvena je po svojoj knjizi *Drugi spol* koja je objavljena 1949. godine, a u kojoj je na iscrpan način opisala ulogu žene u društvu, njezin status kroz povijest te oduvijek prisutnu podređenost. Drugim su valom žene uspjele obiteljske i bračne probleme prenijeti u javnost, što znači da su svi oblici tjelesnog, psihičkog i verbalnog nasilja koji su ostvareni od strane muškarca konačno priznati (Mihaljević 2016: 162). Treći val feminističkog pokreta svoj je početak obilježio osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća. Započelo je promišljanje o rodnim odnosima, a ostvarena je jednakost „žena u raskrinkavanju rodnih uloga“ (Mihaljević 2016: 166). Upravo nam tri vala feminističkog pokreta nastoje prikazati borbu za jednakost i jednakovrijednost žena u društvu.

Sama se definicija feminizma zalaže za „rodnu jednakost u svim područjima života²“, što bi značilo da je feminizam pokret oslobađanja žena od patrijarhalnog društva.

Feminizam je „rođen“ na ideji suprotnoj od patrijarhata. Feministkinje su tvrdile kako je upravo patrijarhat stavio žene u podređen položaj. U patrijarhatu je žena sporedna, samo instanca, daleko niža od muškarca. U feminizmu je naglasak na ujednačavanju, a u nekim ekstremnim slučajevima čak i na nadmoći žena nad muškarcima nakon toliko stoljeća podređenosti. Dakle, feminizam gotovo pa i ne bi imao razloga postojati da nema patrijarhata.

Stanislav Feldman (2021.) navodi kako su u početku čovječanstva muškarci i žene živjeli jednako jer nisu imali čime raspolagati, a kako su se s vremenom pojavile naprednije tehnike skupljanja hrane, tako se javila svijest o stečenome, o vlasništvu i o bogatstvu. Rezultat toga bilo je poboljšanje života pojedinca, ali i cijele zajednice. No ubrzo se stvorila pohlepa kod pretežito muškog spola, što je prouzročilo nejednakost u bogatstvu i podjelu na klase. Želja da se stečena imovina ne podijeli nekome tko nije „njihova krv“ izazvalo je ograničenje ženine slobode kretanja. Kontrolirajući ženine društvene aktivnosti muškarci su htjeli biti sigurni kako neće doći do spolnog odnosa s nekim drugim muškarcem, a time i do podjele bogatstva s istim. Stoga su ženina prava bila uskraćena, zanemarena. Stavljena je na marginu društva, a sve zbog toga da muškarac uspije osigurati i prenijeti bogatstvo svojem sinu, muškom nasljedniku. Tim je postupkom počela muška sloboda i ženina podređenost – patrijarhat (Feldman 2012: 8-9).

Tijekom stoljeća podjarmljenosti, žene su se uspjele približiti ravnopravnosti. Pojavom trubadura i trubadorske lirike promijenio se odnos muškarca prema ženi koji je, inače okrutan i grub, sada počeo biti pristojan i zavodljiv. Žene su počele biti cijenjene, slavljene i obožavane, a osim što su omogućili udvaranje već udanoj ženi i što je žena imala prividan osjećaj dominacije nad muškim, trubaduri su nesvjesno krenuli u borbu za povratak ženskih prava (Feldman 2012: 102-103).

² *Patrijarhat*. U: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47023> (pristupljeno 10. 8. 2021.).

4. Ženski lik i patrijarhat u odabranim novelama

Zastupljenost i problematika patrijarhata u hrvatskoj će novelistici biti istražena i analizirana kroz pet novela, koje se pojavljuju u razdoblju od kraja 19. stoljeća do sredine 20. stoljeća: *Branka* (1881.) Augusta Šenoa, *Tena* (1894.) Josipa Kozarca, *Duga* (1907.) Dinka Šimunovića, *Dunja* (1917.) Ulderika Donadinija i *Breza* (1928.) Slavka Kolara. Svako će spomenuto djelo biti uvedeno u povijesni kontekst u kojem je nastalo, čime će se dati uvid u tadašnje (ne)patrijarhalno ustrojstvo. Kroz odnos ženskih i muških likova pratit će se ukorijenjenost patrijarhata u pojedinoj noveli, a ponašanje, odgoj i stav pojedinih ženskih likova u hrvatskoj će novelistici otkriti jesu li se uspjele oduprijeti nečemu što je oduvijek bilo prisutno u ljudskom okruženju i ponašanju.

4. 1. *Branka* Augusta Šenoa

August Šenoa je rođen 1838. godine u Zagrebu. Hrvatski je novelist, romanopisac, pjesnik, kritičar i dramatičar. U svom se književnom djelovanju posvetio gotovo svim književnim vrstama, od romana i pripovijedaka pa sve do drama i lirske i epske poezije. Međutim, glavnu okosnicu hrvatske književnosti ipak čini njegov opširan narativan opus: *Zlatarovo zlato*, *Seljačka buna*, *Prijan Lovro*, *Prosjak Luka*, *Čuvaj se senjske ruke*, *Branka* i dr. Zanimljivo je istaknuti da su književni koncepti koje je Šenoa iznio u programatskom članku *Naša književnost* (1865.)³ provedeni u praksu u noveli *Branka* (1881.).

Izniman utjecaj i vrsno književno stvaralaštvo ostvario je u prijelaznom razdoblju iz romantizma u realizam koristeći se značajkama obaju razdoblja za čiji nam primjer može poslužiti *Branka*. Realistična zbog kritičkog prikaza seoske sredine, ustrajnosti i ambicioznosti glavnog lika, a romantična zbog naglašene nacionalne svijesti i rodoljublja. Jelčić navodi kako je Šenoa bio „realist mišlju i romantik srcem“ (Jelčić 1967: 412). „U člancima i kritikama zalagao se za realizam, a u njegovim pjesmama, pripovijestima i romanima nalazimo obilje romantičkih crta“ (Jelčić 1967: 412). Nedosljedan u provođenju

³ *Naša književnost* programatski je članak kojeg je Šenoa napisao 1865. godine. Razlog zbog kojeg je bitno *Našu književnost* i *Branku* staviti u suodnos, je taj što su svi koncepti koje je Šenoa iznio u članku, ujedno prisutni i u noveli *Branka*. U članku Šenoa govori kako knjige trebaju biti dio socijalnog života, kako bi narod trebao biti obrazovan, nacionalno nastrojen i usmjeren isključivo na ono vlastito, a ne tuđe. Naglašava kako bi funkcija književnosti trebala biti prosvjetiteljska i poticati na razmišljanje kako bi se osnažio narod. U noveli *Branka* radnja je usmjerena upravo na to, na obrazovanje. Radnja se odvija oko mlade djevojke čiji je životni cilj postati učiteljicom i svoje znanje prenijeti na mlađe generacije.

vlastitih književnih načela, ali opet jedan od boljih hrvatskih pisaca kada uzmemo u obzir da je razdoblje od romantizma do realizma nazivano i *Šenoininim dobom*.

Branka je objavljena u nastavcima, u časopisu *Vienac* 1881.godine, a radnja novele događa se 186*. godine. Dakle, u vremenu kada je novela objavljena i u vremenu odvijanja radnje, još je uvijek prisutna ilirska ideologija⁴. Stoga se može zaključiti kako je *Branka* nastala u vremenu zajedništva, sloge, nacionalne svijesti i osjećaja pripadnosti. Kada uzmemo u obzir tu činjenicu, ne čudi da problematika patrijarhata i nije toliko izražena u ovoj noveli. Ostala u ranoj dobi bez majke, a onda bez oca, Branka je pravi primjer ženskog lika koji postiže uspjeh u životu bez zaštite i podrške muškarca.

4. 1. 1. Branka Kunoviće

Branka Kunoviće je mlada sedamnaestogodišnja djevojka koja živi s bakom u Zagrebu. Njezin je jedini cilj postati učiteljicom, a u želji da ispuni taj cilj, odlazi iz rodnog Zagreba u selo Jalševo ne bi li tamo pronašla ono što traži. Pri dolasku u Jalševo nailazi na otpor i negostoljubivost pojedinih mještana (općinski bilježnik Mišoci, jalševački učitelj Krunoslav Šilić i novinar Janko Čavlić). Ljubomorni na njezin učiteljski uspjeh u Jalševu, pokušavaju joj onemogućiti daljnji rad i spriječiti ju u postizanju uspjeha raznim spletkarenjima i podvalama. Usprkos tome, Branka ustraje u svojoj namjeri da podučiti mlađe generacije te u tome naposljetku i uspijeva. Kao da već sama nije postigla dovoljan i hvalevrijedan uspjeh, na kraju se udaje za grofa Belizara i mijenja njegovu uvijek sakrivenu ljubav prema vlastitoj domovini, Hrvatskoj.

4. 1. 2. Brankino poimanje patrijarhata – brak roditelja

Dok je Branka još bila dijete, njezin je otac tukao majku i vodio prilično razuzdan i neodgovoran život. Bio je sklon cigaretama, alkoholu i kocki, svemu onom što ga može odvesti u propast. Idući od gostione do gostione, dolazio bi kući sileći Brankinu majku da mu da novce ne bi li ih potrošio na alkohol. Kada mu želja ne bi bila ispunjena, počeo bi ju tući i fizički se izživljavati na njoj. Njegovo je nasilje uzrokovano alkoholom rezultiralo smrću Brankine majke. Brankin se otac naposljetku pokajao, ali je zbog velike grižnje savjesti

⁴ Iako u povijesti književnosti nema suglasnosti oko početka realizma, kao rubna godina uzima se 1881., godina Šenoine smrti.

odlučio napustiti mjesto gdje mu je žena umrla. Kasnije se saznaje da je poginuo u bitci u građanskom ratu, a baka joj postaje jedina podrška i oslonac u životu. Ona joj pruža roditeljsku ljubav koju joj je otac uskratio. Kako kao dijete ostaje bez majke, a onda i bez oca, Branka se naučila brinuti za sebe i biti neovisna, u školi je imala najbolje ocjene i u svom je cilju ustrajala dok ga nije postigla.

Gledajući odnos roditelja, nema sumnje da je to ostavilo negativan utisak na Branku. Još je od malih nogu promatrala kako joj otac zlostavlja majku i kako joj se obitelj raspada, a sve to zbog očeve krivice. Nesvjesno je počela biti zagovornica ženskih prava, počela je biti protiv ženinog podređenog položaja. Smatrala je da žena sposobna brinuti se za samu sebe bez potpore muškarca, dok je njezina prijateljica Hermina mislila upravo suprotno.

(Branka): „...ženska vrijedi dva puta više kad se sama bez muške pomoći pošteno prehraniti zna ; bit će samostalnija, ponositija, bit će sigurnija od nesreće, pa udade li se, može i pomagati muža“ (Šenoa 1967: 230).

(Hermina:) „...Ja vrijedim više nego muškarac, jerbo sam ženska. Posve je suvišno da se mučim kakvom naukom, da učim, kako se prostim jezikom veli, kakav zanat. Mi smo na svijetu da se udamo, da budemo gospođe, a dužnost je muškaraca da nas ožene. Udam li se, to sam po sebi emancipirana, jer sam gospođa“ (Šenoa 1967: 230).

Kako je Branka još kao dijete ostala bez roditelja, sasvim je opravdanog stava da se žena sama može brinuti za sebe i da ne treba ničiju pomoć. S druge strane, Herminin stav također je sasvim logičan kada promotrimo činjenicu da je potekla iz bogate obitelji normalnog odnosa. Bez ikakvih briga, jedini cilj joj je bio dobro se udati i time si osigurati budućnost. Branka se posvetila braku tek kada je ostvarila sve što je htjela. Branka se, za razliku od Hermine, u životu morala dodatno namučiti te je svijest o vlastitoj vrijednosti stekla boreći se za sebe i vlastita uvjerenja.

4. 1. 3. Muški likovi – Jalševčani

Kada je Branka stigla u selo Jalševo ne bi li tamo ispunila svoj životni san i postala učiteljicom, suočila se sa prvom preprekom. Stan u kojem je trebala stanovati nalazio se kod Krunoslava Šilića, jalševačkog učitelja. Sve je u stanu djelovalo poderano, siromašno i razbijeno te nije bilo moguće da tamo boravi, a svoj je smještaj pritom odlučila potražiti kod

mesarice. Neugodnost koju je doživjela došavši u Jalševo samo je jedna od mnogih, a iduća koja je uslijedila ticala se općinskog bilježnika Mišocija, što saznajemo iz Brankinog pisma Hermini:

„Pomisli, draga Hermino, kako mi je pri duši bilo kad sam morala kao okrivljenica stajati pred tim nadutim prostakom, koji mi ni ne ponudi stolice da sjednem; pomisli kako mi je mlado srce igralo od gnjeva kad mi je ta pijana propalica nekom osobitom slašću bez svakoga obzira sipao u lice najveće uvrede, te mi unaprijed navijestio da će mi spremati trista paklenih muka na mjestu gdje hoću raditi svim zanosom mlađahne duše za dobro mojega naroda“ (Šenoa 1967: 304).

Želeći ukloniti mladu učiteljicu iz Jalševa, učitelj Šilić, bilježnik Mišoci i novinar Janko Čavlić objavili su klevetu u novinama protiv učiteljice: „– E, kad nema pravoga prikora i prigovora, smislimo štogod i bacimo to u svijet, pa će to vrijediti kanda bi istina bila“ (Šenoa 1967: 339). Podvale koje je Branka doživjela od trojice Jalševčana samo su dokaz da ljubomora, ogorčenost, pakost i ljutnja ne mogu spriječiti mladu učiteljicu u ostvarivanju svog nauma. Misleći da mlada djevojka nije u stanju ispuniti ono što se od nje traži, nisu se ni trudili dati joj priliku. Stvorili su averziju prema novoj, ženskoj osobi koja se, za razliku od njih samih, trudi nešto postići u životu.

Branka je lik na kojeg se najmanje odrazio sam patrijarhat u kasnijem životu. Rano ostaje bez majke i oca koji je bio u konačnici kriv za smrt oboje. Ona odrasta s bakom te je idealni primjer kako žene mogu uspjeti bez zaštite i podrške muškarca, a predrasude i sumnje naspram žena koje se trude postići uspjeh u životu nešto je što je nažalost prisutno i dandanas.

4. 2. Tena Josipa Kozarca

Josip Kozarac je rođen u Vinkovcima, 1858. godine. Diplomirao je na studiju šumarstva u Beču 1879. godine⁵ i bio urednikom *Šumarskog lista* (1896. – 1898.)⁶. Književno djelovanje započinje pisanjem poezije koja nije ostavila značajniji trag u hrvatskoj književnosti. Veliku su važnost u Kozarčevom opusu zauzele upravo novele: *Mira Kodolićeva*, *Slavonska šuma*, *Biser-Kata*, *Oprava*, *Tena* i dr. Iznimna je dostignuća postigao na području šumarstva

⁵ *Kozarac, Josip*. U: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=33565> (pristupljeno 15. 8. 2021.)

⁶ Isto.

zalažući se za što bolji razvoj svoga kraja, Slavonije. Bio je očaran njegovom ljepotom, zadivljen bogatstvom slavonskog života i živahnosti slavonske svakodnevice. Stoga je „izvora tema i motiva svojih djela nalazio u životnoj stvarnosti, a za njega je to cijeloga života bila njegova Slavonija“ (Merkler 1996: 88). Merkler u svojoj knjizi *Hrvatski pripovjedači u doba realizma* navodi kako je Kozarac za ondašnje ukuse bio previše realističan i konkretan, tako da je smatran iznimno provokativnim piscem (Merkler 1996: 88). Kao pravi realist, svoje je književno stvaralaštvo utemeljio na stvarnim događajima i ličnostima. Pisao je o slavonskom krajoliku, o životnoj stvarnosti i o propasti tradicionalnih vrijednosti. Poseban naglasak stavljen je na slavonski patrijarhalni ustroj i njegovo raspadanje te na ženu u kojoj se javlja prigušena erotska strast o čemu svjedoči prije svih novela *Tena* (1894.) (Šicel 2005: 171). Fokusrajući se na odnos muškarca i žene te na psihologizaciju ženskih likova, u posljednjem se desetljeću svoga književnog stvaralaštva počinje približavati poetici modernizma (Šicel 2005: 175).

Tena je objavljena u časopisu *Dom i svijet* 1894. godine. Povijesni okvir u kojem nastaje *Tena* tiče se vladavine bana Karolyja Khuen Héderváryja (1849. – 1918.) „koji je sve prijepore i negativnosti između Hrvatske na jednoj strani te Pešte i Beča na drugoj – produbio do krajnjih granica“ (Štampar 1950: 16). Posljedica takvih političkih okolnosti bila je loša ekonomska i gospodarska situacija, ali i nedostatak moralnosti hrvatskog čovjeka (Liović, Pejičić 2017: 176). Antihrvatski političar koji je provodio mađarizaciju hrvatskog društva nije ostavio prostora za domoljublje i moralnost. Teške i pogubne posljedice koje su ostavile traga na hrvatsko gospodarstvo unazadile su rast, kako Hrvatske, tako i ljudi u njoj. Dakle, moralna posrnuća su u to doba bila sasvim opravdana promjena Hrvata, a bila su uzrokovana teškim gospodarskim stanjem za koje je bio odgovoran političar Hedervary. Dobar dokaz tomu je novela *Tena* koja je zbog svojih „nemoralnih“ dijelova bila odbijena u Matici hrvatskoj (Merkler 1996: 89). Od nevine djevojčice do požudne žene, *Tena* je lišenost moralnih vrijednosti prikazala u razvratnosti i oholosti na vlastitu ljepotu. Vanjski faktor utjecao je na unutarnji, na raspad Teninih morala i „izgubljenih ideala“ (Liović, Pejičić (2017: 183).

4. 2. 1. Terezija (Tena)

Terezija, poznatija pod imenom *Tena*, mlada je šestnaestogodišnja djevojka porijeklom iz Slavonije. Jedino je dijete boležljive majke i neodgovornog oca Jerka Pavletića. Bila je jedna od onih djevojaka čija ljepota na početku nije bila vidljiva. „Nije bila od onih preranih ljepota

nego od onih koje se pokasno razvijaju ali tim savršnije“ (Kozarac 1964: 325). Kada je napunila sedamnaestu godinu, postala je predmetom požude i strasti mnogih muškaraca, ali kako nije pokazivala osobitu privrženost prema ijednom, majka joj je izabrala bogatog i utjecajnog Jozu Matijevića. Tena je bila apatična prema majčinom izboru, a kada joj majka nedugo nakon umre, ta apatičnost prestaje. „A sada najednom puče joj nedogledan vidik pred očima, a ta neizvjesnost salijevala se u jedan jedini pojam: ja sam ja; sve što je na meni, moje je!...“ (Kozarac 1964: 328). Smrću majke počinje biti nezavisna, oslobođena roditeljskog nadzora i samostalna u donošenju odluka. Otvaraju joj se novi vidici i nove ljubavne mogućnosti koje počinju prikazivati njenu dotad neviđenu nezasitnost muškog roda. Tena je prije svog „procvata“ u sedamnaestoj godini bila mirna i povučena djevojka, a kasnije, kada počinje dobivati svijest o sebi i svojoj ljepoti, počinje se razvijati i njezina tjelesnost. Upravo zbog te ljepote i tjelesnosti muškarci na nju počinju gledati kao na objekt, počinju ju iskorištavati. Tena s druge strane iskorištava svoju ljepotu kako bi ih zavela, kako bi „utažila“ svoju tek otkrivenu tjelesnost. S obzirom na to da je odrasla u siromašnoj obitelji, jedino bogatstvo koje je imala bila je upravo njezina ljepota. Ljubljujući s Jozom Matijevićem, Jaroslavom Beranekom, Leonom Jungmanom i s Ciganinom Đorđem, Tena je od nevine i sramežljive djevojčice postala seoska ljubavnica. Stalno pod dojmom neobičnih i novih doživljaja, jednog bi muškarca zaboravila uz drugog. Tužna Tenina sudbina prouzročena je kaznom za njezino razvratno, razigrano, nezasitno i neobuzdano ponašanje. Kozice koje je dobila na licu kazna su za njezin grijeh, za oholost i razvratnost na vlastitu ljepotu.

Novela, međutim, ne završava nesretno. U selo se vraća vojnik Beranek, jedini muškarac kojeg je Tena voljela i prema kojem je gajila istinske osjećaje. Nakon dvije su godine, ona sa unakaženim licem, a on bez desne ruke, opet osjetili nekadašnju mladenačku ljubav. Osjećaji koje su imali jedno za drugo bili su prisutni i dalje, a iako je na kraju prikazana Tenina moralna propast, Nemeč u *Leksikonu likova iz hrvatske književnosti* napominje kako je stvarna autorova intencija bila nova šansa i iskupljenje grijeha (Nemeč 2020: 453).

4. 2. 2. Bračni ugovor

„Brak se, prema definiciji „ugovora“ u oxfordskom rječniku engleskoga jezika, smatra ugovornim odnosom od najkasnije 14. stoljeća“ (Pateman 2000: 153), a prema feminističkoj bi ga kritici trebale činiti dvije ravnopravne strane, muškarac i žena. Prema feministkinji

Pateman, razlog zbog kojeg žene moraju stupiti u brak jest taj što moraju biti uklopljene u građansko društvo (Pateman 2000: 176). U svojoj knjizi *Spolni ugovor* (2000) navodi kako neudana žena ne može postati građaninom ako ne sklopi „bračni ugovor“ sa muškarcem. Dakle, „brak nije bio ništa drugo do li zakon jačega, koji su provodili muškarci ne obazirući se na interese slabijih žena“ (Pateman 2000: 156). Stoga je jedina želja bolesne majke prije smrti bila da Tenu dobro uda, a dobro se udati predstavljalo je „jedinu nadu za dostojan život“ koju je žena imala (Pateman 2000: 156). S obzirom na to da je ženama bila uskraćena mogućnost zaposlenja, bile su primorane sklopiti brak i tako se financijski osigurati. Upravo je zbog te materijalne sigurnosti Teni bio uzbudljiv odnos s Leonom Jungmanom, atraktivnim, mladim i bogatim zastupnikom pariške tvrtke. Ona se nije zaljubila u Leona, već u njegovo bogatstvo i luksuz. Bila je opčinjena raskoši koju bi jednog dana i ona mogla imati. Tena je tako kod Leona tražila bogatstvo, kod Ciganina Đorđa hranu, a kod Joze Matijevića smještaj. Uživajući u pažnji koju su joj muškarci s lakoćom davali, nemarno se odnosila prema ljudima i vodila brigu isključivo o materijalnom. Brinući se hoće li poći očevim koracima i odati se alkoholu i neodgovornom životu, Tenina je majka činila sve ne bi li kćeri pronašla odgovarajućeg muža. Ostaviti Tenu neudanu, s ocem koji se jedva zna brinuti za sebe, za njenu je majku značilo propast.

Brak Tenine majke i oca na početku je bio proveden patrijarhalno. Jerko Pavletić je bio „glava“ obitelji, imao je svoju zadrugu te svoju obitelj time financijski uzdržavao. Onog trenutka kada se zadruga raspala, tu je ulogu preuzela Tenina majka⁷. Žena je pritom postala ta koja „je preuzela uloge koje tradicijski pripadaju muškarcima“ (Liović, Pejičić 2017: 185). Položaj žene (Tenine majke) do toga je trenutka bio uvjetovan njezinom ulogom u obitelji i brizi koju je unosila u istu. Ta se briga, međutim, teško mogla provoditi s obzirom na to da je muž Jerko Pavletić bio sklon alkoholu i nemoralnom životu.

Bitno je u ovom kontekstu spomenuti i Tenin odnos s ocem. Njihov je odnos bio lišen ljubavi, poštovanja i brige. Uzajamno pomaganje bilo je moguće samo ako je u pitanju bio novac. To je vidljivo u situaciji kada Leon odlazi kod Teninog oca ne bi li ga nagovorio da Tena dođe kod njega, a zauzvrat Jerku daje hranu i piće. Potkupljiv i pohlepan, Jerko Pavletić sve bi učinio za novce i trenutačne užitke. Materijalist kao i njezin otac, Tena je neko vrijeme tugovala za Leonom, ali kad je vidjela da joj je ostalo dovoljno novaca i odjeće za godinu

⁷ Marica Liović i Monika Pejičić u svom radu *Jake žene Kozarčeve* (2017) navode kako je kapitalizam uzrokovao raspad slavonskih sela, odnosno poljoprivrednih i obiteljskih zadruga. Velike društvene promjene bitno su utjecale na identitet kako hrvatskih ljudi, tako i Tene.

dana, ta je tuga nestala. Također, u trenutku kada se Jerko vratio iz udobne službe koju mu je Leon omogućio, Tena mu je davala novac samo ne bi li ga se riješila. Odnos Tene i oca bio je utemeljen na materijalizmu. Njihov je odnos bio zamoran, isprazan i loš.

Dakle, propast slavonskih sela uzrokovan pojavom kapitalizma usko je povezan s raspadom patrijarhalnog društva. Iako se patrijarhalnost očituje u majčinoj želji za Teninom udajom, raspad patrijarhata vidljiv je u braku Tenine majke i oca i uloge koju je ona kao žena preuzela. Patrijarhalnost se također očituje u kritici ženskih likova u književnosti što će biti opisano u idućem poglavlju.

4. 2. 3. Kritika žene

Tena je od nedužne djevojčice postala požudna i lakomisljena žena. Išla bi od jednog do drugog muškarca ne bi li pritom uklonila trenutačnu monotoniju. Ohola i razvratna na vlastitu ljepotu, iskorištavala je muškarce, ali su i muškarci nju iskorištavali. Ona je na njih gledala kao na igračke koje bi joj brzo dosadile, dok su oni na njoj vidjeli samo ljepotu, vanjštinu, ne interesirajući se pritom za njezinu narav. I jedni i drugi ponijeli su se nemarno, površinski. Htjeli su iskoristiti onog drugog zbog trenutačne ugone.

U ovoj se noveli jedino o Teni piše na promiskuitetan način, dok o muškarcima ne. Tena je kao ženski likočito više podložna kritici nego muškarci. Ako Tena nekog iskorištava, to je loše, a ako muškarci nekog iskorištavaju, o tome se šuti.

Dakle, muškarci imaju pravo na to bez da ih se osudi.

4. 3. Duga Dinka Šimunovića

Dinko Šimunović rođen je 1873. godine u Kninu. Završio je školu u Zadru i kao učitelj počeo raditi u Splitu, a ljubav i strast prema učiteljskom zvanju prvi je put osjetio u selima Dalmatinske zagore promatrajući oca kako radi kao učitelj (Merkler 1996: 100). Seleći se po selima Dalmatinske zagore, iskusio je različite krajeve i upoznao različite ljude, a fascinacija krajolikom i narodom nešto je što se očituje i u njegovom književnom opusu.

Stvarajući u razdoblju modernizma, odnos pejzaža i lika predstavljao je nezaobilaznu značajku njegovih djela. Stoga su Šimunovićeви likovi „prostorno i vremenski čvrsto

određeni, oblikovani ambijentom u kojemu žive“ (Merkler 1996: 100). Likovi su najčešće nestabilni i drugačiji od drugih, ali upornog, hrabrog i neustrašivog duha. Nepopustljivi su u svom naumu da se uklope u sredinu i budu prihvaćeni. Naposljetku ne uspijevaju ostvariti svoj cilj te postaju žrtvom nesretne sudbine. Merkler navodi da su ambijenti u modernizmu bogati detaljima, slikoviti te mudro i duboko povezani s emotivnošću likova (Merkler 1996: 100). Dobar dokaz tomu je *Duga* u kojoj vrijeme prati zbivanja neobično nježne i krhke djevojčice Brunhilde. Vrijeme u noveli se mijenja kako se mijenja i samo ozračje novele.

Dinko Šimunović poznat je po širokom opusu novela koje su sabrane u zbirke *Mrkodol* (1909.), *Derđan* (1914.), *Sa Krke i sa Cetine* (1930.) i *Posmrtno novele* (1936.). U njima povezuje narodno vjerovanje, slikovite opise krajolika i prikaze psiholoških stanja nemoćnih likova koji se suprotstavljaju sredini. Svrstava ga se u red ponajboljih pripovjedača hrvatskih modernista (Nemec 2001: 97).

Duga je objavljena u časopisu *Savremenik* 1907. godine, a zatim u zbirci novela *Mrkodol* (1909.). Nemec ju smatra reprezentativnim djelom modernističke poetike „koje je tako snažno uronjeno u lokalni, zavičajni ambijent i njegovu patrijarhalnu kulturu...“ (Nemec 2001: 97). Novela se temelji na patrijarhalno-ustrojenom društvu i osjećaju nepripadnosti djevojčice Brunhilde vlastitoj sredini. Postaje svjesna da joj je kao pripadnici ženskog spola uskraćeno mnogo toga što želi, a ne može raditi. Zbog toga ona želi postati dječakom, a jedinu nadu da se to dogodi pružalo joj je narodno vjerovanje da će, ako prođe ispod duge, to i postati.

4. 3. 1. Brunhilda (Srna)

Brunhilda je desetogodišnja djevojčica koja je zbog svoje vitkosti i poletnosti poznatija pod imenom Srna. Živi u selu Čardaci kao jedinica bogatog serdara i supruga Emilije. Posebna je i upečatljiva zbog osobnosti kojom se ističe od ostalih Čardaka. „Bila je Srna kao vatra živa i govorila katkad čudne riječi koje se od druge djece čardačke nikad ne čuju, niti su ostale djevojčice imale njezinih želja“ (Šimunović 1966: 54). Kako se isticala osobnošću, tako se isticala i zanosom. Jedina Srnina želja bila je postati dječakom. Često je s prozora znala promatrati igru dječaka na polju i biti ljubomorna. Htjela je biti poput njih, slobodna u kretanju i bez roditeljskog nadzora, ali je umjesto toga bila primorana ostati u kući i brinuti se za sebe ne bi li joj se dogodilo nešto što ne dolikuje djevojčici. „Ženi se govori što da radi, a

ona to bespogovorno mora izvršiti te nema pravo na odabir jer ne posjeduje moć da upravlja svojom sudbinom, a svako odstupanje od društvenih patrijarhalnih normi dovodi do sankcija kolektiva te izolacije“ (Durić 2012: 265). Ženin je život, dakle, sudbinski određen. Stoga je Srna, ograničena i kontrolirana, htjela promijeniti sebe ne bi li postala slobodnom. Njezina je želja da postane dječakom potaknuta manjkom prava koje je imala kao žensko biće. Svoj je cilj htjela ostvariti kroz narodno vjerovanje da će, ako prođe ispod duge, postati muško. Prelaskom ispod duge oslobodila bi se strogog roditeljskog autoriteta i nametnutih patrijarhalnih pravila, čime bi joj bio omogućen život kakav svi zaslužuju. Na kraju se novele, u namjeri da postane slobodna, utapa u potoku.

Dejan Durić u svom članku *Patrijarhat, rod i pripovijetke Dinka Šimunovića* napominje kako je Srna svedena na pasivnost oprekom otvorenog i zatvorenog prostora (Durić 2012: 265). Navodi kako je Srna u zatvorenom prostoru/privatnoj sferi podvrgnuta patrijarhalnim normama, što znači da mora biti poslušna i dobra kći, dok u otvorenom prostoru/javnoj sferi čini prekršaj patrijarhalnih normi (Durić 2012: 265). „Otvoreni prostor tako postaje domena slobode i muškosti, kulture i nesputanosti“ (Durić 2012: 265). Srna se, dakle, pobunila protiv sredine i ustaljenih normi kako bi prevladala velike razlike između muškog i ženskog spola, no neuspješno. Želja za srećom i ravnopravnosti nije bila jača od čvrsto ukorijenjenih patrijarhalnih pravila.

Kako je na početku novele dan opis sela i krajolika koji ga okružuje, tako su prikazane i vrijednosti, običaji i ponašanja stanovnika Čardaka. Prikazano je patrijarhalno ustrojeno društvo u kojem je već od rane dobi vidljiva nadmoć muškog spola nad ženskim. Dječacima je stoga dopuštena zabava i razbibriga na polju, dok su djevojčice primorane slijediti etička, društvena i moralna načela Dalmatinske zagore. Dječaci su nesputani, razigrani i bezbrižni, a djevojčice podređene muškoj prevlasti. U navedenim citatima tako vidimo razlike između ženskog i muškog spola te ograničenost ženskog.

„Samo njihovi dječaci, mali Čardačani, smjeli su se pržiti na suncu i hladiti u mlakoj Glibušinoj vodi ne čekajući večer kao njihove sestre. One su morale čekati zalaz nemilog sunca da s majkama prošeću po jedinoj čardačkoj ulici i tako pokažu nove i svijetle opravice“ (Šimunović 1966: 51).

Srni su roditelji nametali razmišljanje i ponašanje kakvo su smatrali ispravnim i prikladnim za djevojčicu, a pravila ponašanja za ženski spol prenosila su se generacijama. „Dječaci mogu žderati koliko hoće. Oni treba da budu veliki i jaki, a ti moraš biti tanka i

vitka. – I ne smiješ trčati, jer se to djevojčici ne pristoji. – A mogla bi pasti i nagrditi lice...“ (Šimunović 1966: 53).

Posrijedi je, dakle, društvo koje je utemeljeno na strogom patrijarhalnom odnosu. Muški spol je taj koji je privilegiran te koji ima slobodu kretanja, razmišljanja i djelovanja. Muškom spolu je dostupno ono što je ženskom uskraćeno, a upravo zbog toga stradava djevojčica Srna. U želji da se izdigne iz potlačenog položaja i spasi od muške nadmoći, Srna nije uspjela spasiti sebe, a „jedini način da se naglasi društvena nepravda patrijarhalnog poretka jest isključivo vlastita smrt“ (Durić 2012: 265). Metafora imena Srna može se smatrati opisom fragilnog bića koje je potrebno zaštititi, baš zbog toga što je srna na meti lovaca – patrijarhata.

4. 3. 2. Sava

Priča o vezilji Savi odvija se usporedno sa pričom o Srni, a „funkcionira kao novela u noveli“ (Nemec 2001: 97). Sava priča o svom tragičnom i potresnom životu na koji je, kako smatra, kao žena osuđena od rođenja. Iako je kao dijete ostala bez ruku, smatra da ju je veća nesreća zadesila time što se rodila kao žensko. Tjelesni nedostatak predstavljao joj je manji problem od društvenog.

Sava i Srna su, dakle, samim time što su se rodile kao žensko osuđene na nepravdu, nesreću i osjećaj manje vrijednosti. Stoga su njihove sudbine već bile predodređene, Srnin život na smrt kao jedini izlaz, a Savin na patnju. Usprkos tome, Sava se trudila u životu i svoj je posao vezilje obavljala izvrsno, a time što nije imala ruku bila je još više cijenjena. Za razliku od Srne, Sava je udavši se nastavila svoj život u patrijarhalnom sustavu. Muž ju je financijski iskoristio a zatim i napustio čim je rodila žensko dijete. Ženskom je djetetu odmah u početku presuđen život u okrutnom sustavu gdje su muškarci ti koji su privilegirani. Savina rečenica Srninim roditeljima „grehota što vam nije sin!“ (Šimunović 1966: 59) upućuje na to da Srna, a samim time i žena, nije u mogućnosti raditi ono što bi htjela. Jedini način da dobije prava koja zaslužuje i da postigne slobodu jest da promijeni sebe i postane muško.

Slušajući Savinu priču, Srna je bila svjesna nepravde s kojom je žena suočena, a koju je i sama pritom osjetila (Parlov 2018: 9). Priča o Savi i Srni dvije su priče o tragici ženske sudbine. Iako različite, prikazuju kako je žena samim rođenjem osuđena na nepravdu i

propast. Neravnopravan položaj koji je žena imala nije se mogao promijeniti, a dok je Srna izlaz iz toga pronašla u smrti, Sava je osuđena na život u patnji.

4. 3. 3. Simone de Beauvoir – *Djetinjstvo*

Filozofsko djelo Simone de Beauvoir *Drugi spol* (1949.) bitno je spomenuti u kontekstu novele *Duga*. Prethodno spomenuta feministička teoretičarka u prvom dijelu svoje knjige progovara o djetinjstvu djevojčica i dječaka. Govori o formativnim godinama žene, o igrama djevojčica, njihovoj povezanosti s majkom te društvenim i kulturnim utjecajima koje se u kasnijoj dobi ističu kod oba spola. De Beauvoir ističe kako su djevojčice podložne raznim pravilima ponašanja, što od kućanskih poslova i ograničenosti na privatnu sferu, što do njihovog načina oblačenja (De Beauvoir 2016: 313). Djevojčice se od malih nogu uče kako treba obavljati kućanske poslove kako bi kasnije bile dobre supruge. Uči ih se vještinama potrebnim za odgoj djece kako bi kasnije bile dobre majke.

„Djevojčica će biti supruga, majka, baka; održavat će kuću jednako kao svoja majka, njegovat će djecu kao što se njegovalo nju. Ima dvanaest godina, a njezina je priča već upisana na nebu; otkrivat će je dan za danom nikad je ne oblikujući“ (De Beauvoir 2016: 315).

Djevojčice su sputane u vlastitom djelovanju i razmišljanju. One nemaju prostora ni mogućnosti za kakvu promjenu. Uči ih se od malih nogu kako biti poslušna i odana muškarcu, a izlaz onda iz patrijarhalnog ustroja pronalaze u promjeni spola, kao što je pokušala Srna. Jedini način je promjena fizičkog/ tjelesnog, a ne društvenog. Ako ne uspiju promijeniti spol, drugo rješenje koje je moguće je smrt. De Beauvoir u svojoj knjizi *Drugi spol* spominje istraživanje Karla Pipala koje je pokazalo kako više djevojčica želi postati dječakom nego što dječaci žele postati djevojčicama (De Beauvoir 2016: 313). Djevojčice su, kako ističe Beauvoir, svoju želju opravdale na idući način:

„Dječaci su bolji; oni ne moraju patiti kao žene... Majka bi me više voljela... Dječak ima zanimljivija posla... Dječak je sposobniji za učenje... Uživala bih plašeći djevojčice... Ne bih se više bojala dječaka... Oni su slobodniji... Igre dječaka su zabavnije...“ (De Beauvoir 2016: 313).

Potonji izraz primjenjiv je na lik Srne koja je često s prozora promatrala igru dječaka. Bila je zaklinuta za igru koja joj je kao djetetu potrebna, a jedna od primarnih želja zašto je željela postati dječakom upravo je igra i sloboda koju ona donosi. Djevojčice su trpjele sudbinu koja im je bila nametnuta. Vrijeme su provodile učeći o poslovima koje će obavljati u budućnosti ne bi li usrećile muža i osigurale mu dobar i lagodan život. Srna nije bila takva. Već je u ranoj dobi spoznala nepravdu s kojom se žena mora nositi i pokušala joj se oduprijeti, no u tome nije uspjela. Dječaci su s druge strane fokusirani na vanjski svijet i prilike koje im on donosi. Fokusirani su na svoje ciljeve i na to kako će ih ostvariti. De Beauvoir ističe kako je dječacima otvorena budućnost i kako su slobodni pred njom, što znači da imaju slobodu izbora (De Beauvoir 2016: 315). Mogu birati što će napraviti s vlastitim životom, dok ženski spol ne može. Tragika ženine sudbine prikazana je kroz Srinu smrt, neuspjeli pokušaj da se odupre patrijarhatu.

4. 4. Dunja Ulderika Donadinija

Ulderiko Donadini rođen je u općini Plaški 1894. godine. Završio je višu realnu gimnaziju u Zagrebu i diplomirao na Prirodoslovnom fakultetu. Okušao se u pisanju kraćih romana, drama, pjesama, crtica, pripovijesti i eseja, ali je reputaciju i čitanost ponajviše stekao kao osnivač časopisa *Kokot*⁸. U hrvatskoj se književnosti javlja u razdoblju između dvaju svjetskih ratova. Donadini je s Antunom Brankom Šimićem začetnik ekspresionizma⁹, umjetničkog pravca avangarde¹⁰.

Poslije završetka fakulteta dobio je poziv u vojničku službu, no kako je počeo simulirati duševnu poremećenost, tako je naposljetku otpušten iz vojske. Od boravka u bolnici za duševne bolesnike pa sve do dijagnoze shizofrenije Donadini je primjer pisca koji je

⁸ *Kokot* je časopis (mjesečnik) koji je prvi put izašao za vrijeme Prvog svjetskog rata u kolovozu 1916. godine. Donadini je bio osnivač, autor i urednik časopisa. Istaknuo se kao protivnik tradicionalnog stvaranja te je u časopisu objavljeno više programatskih tekstova. Preko časopisa *Kokot* Donadini se obračunavao i s drugim časopisima, kao što su *Savremenik* i *Hrvatska prosvjeta*. Posljednji broj izašao je krajem Prvog. svjetskog rata, u siječnju 1918. godine.

⁹ Ekspresionizam je jedan od umjetničkih pravaca avangarde. Stoji u opreci prema idejama moderne, racionalizmu i impresionizmu, što znači da se teži subjektivnosti i ekspresiji. Umjesto sklada, jedinstva čovjeka i vanjskog svijeta, on izražava njihovu razdvojenost.

¹⁰ Avangarda (franc. *avant-garde*; *ispred straže*, *predstraža*, *prethodnica*) je naziv za umjetnički pokret u Europi koji je djelovao od 1914. do 1928. godine. Sastoji se od niza različitih umjetničkih pravaca kao što su ekspresionizam, dadaizam, futurizam i nadrealizam. Avangarda se usmjerava na umjetnost i na njezinu tradiciju, ali i nastoji donijeti nešto posve novo. Nastoje se pronaći različite tehnike izazivanja šoka kod čitatelja, prisutna je negacija svih pravila te je naglasak na podsvjesnom, snovitom i sličnim aspektima. Avangarda podrazumijeva da je nešto zastarjelo i da to treba odbaciti.

vlastita životna iskustva i doživljaje prenio u književno stvaralaštvo. Zanimanje za likove čudaka, psihopata i mučenika, morbidna stanja i izopačene odnose leži dobrim dijelom zapravo u njegovom zaokupljenošću samim sobom. Sve životne nelagode koje je morao proživjeti zahvaljujući psihopatološkom opterećenju i hipersenzibilnosti, a čije je elemente uključio i u svoje stvaralaštvo, dokaz su njegove provokacije vlastite svijesti. Stoga je kroz sva djela bila zastupljena moralna i egzistencijalna problematika. Uvedeni su dijabolični likovi, prikazan je njihov izopačen odnos te bezizlazne situacije u kojima su se isti našli, a koje su na kraju rezultirale smrću. Mračno, morbidno i otužno stanje likova ono je što ga čini originalnim i iznimnim piscem, a upravo nam o tome svjedoči novela *Dunja*. Razne duševne bolesti, shizofrenija te naposljetku alkoholizam ono je što ga je dovelo do samoubojstva 1923. godine.

Dunja je „podulja erotsko-fantastična novela“ (Zadravec 2015: 50) s izrazitim autobiografskim elementima. Objavljena je u časopisu *Savremenik* 1918. godine. U noveli su prikazane negativne emocije i psihičke nestabilnosti glavnoga lika kojima je i sam pisac bio podvrgnut (Zadravec 2015: 50), a nastala je kao rezultat piščeve neostvarene ljubavi koja je dovela do prekida zaruka. U noveli je tako riječ o nesretnom i melankoličnom umjetniku čija propast, kako sam navodi, dolazi iz njegove duše. On stoga konstruira likove koji mu služe kao obmana, kao utjeha za neuzvraćenu ljubav. Stvara lik Jakova i Dunje ne bi li si upotpunio prazninu koja mu je ostala nakon prekida zaruka.

„Moja duša morala je da ljubi. Nije mogla da čeka ni jednog jedinog časa i zaljubila se u nešto ludo, apsurdno, u biće koje je baš proturječilo onome kakvim sam ga gledao u svojoj fantaziji“ (Donadini 1970: 405).

Među poznatijim se Donadinijevim novelama ističu još *Doktor Kvak*, *Jakov Žleb* i *Davao gospodina Andrije Petrovića*.

4. 4. 1. Dunja kao manifestacija autorove neostvarene ljubavi

Glavni junak novele *Dunja* nije žena, već muškarac nepoznatog nam imena. On je siromašan slikar koji gubi vjeru u sebe. Bojažljiv je, nesretan i pakostan prema ostalim ljudima, a sve su te emocije zapravo rezultat njegove duševne propasti. Glavni fokus novele je na muškom liku koji vlastitu egzistenciju pokušava opravdati stvaranjem idealne žene Dunje i prijatelja Jakova.

Dunja se u noveli prvi put pojavljuje nakon izložbe, a dolazi kod glavnog lika u kuću ne bi li ju naslikao. Prikazana je kao halucinacija glavnog lika koji, boreći se s depresijom, nije u stanju razlikovati san od jave. Stoga mu se ona povremeno pojavljuje u obliku slike u raspadnutoj svijesti i emocionalnoj istrošenosti. Pojavljuje se u trenucima očite slikarove slabosti i želje za ženskim društvom. Dunja je, iako prikazana samo kao imaginacija glavnog lika, dokaz da muškarac nije u stanju postojati bez „nježnijeg“ spola. Glavni lik u stanju očaja i melankolije stvara idealnu ženu ne bi li si popunio prazninu koju mu je ostavila bivša ljubav. „Zbog idealizacije, zbog potrebe pripadnosti dolazi do ludila lika“ (Zadravec 2015: 54).

„Ja je već odavna vidjeh i poznavah. Eto, takva sad preda mnom stoji. Za njom sam išao kad god su me moje nejasne slutnje nekamo vodile i kad god htjedoh da vrisnem od neke bezumne radosti. Ona je zaustavljala moju ruku kad god je digla oružje da me uništi“ (Donadini 1970: 390).

4. 4. 2. Žena iz mašte

Izmaštani ženski lik Dunje pojavljuje se kao posljedica pripovjedačeve raspadnute svijesti. On u njoj vidi isto ono što vidi i kod sebe samoga – taman i hladan svijet pun očaja i pakosti. Stoga u liku Dunje projicira vlastitu dušu.

„...opazio sam u njezinim očima jedan ugašeni život koji se tek katkada razgori, zažari, kao kod svih osoba koje su me na prvi mah hvatale u svoju mrežu. Sate i sate stajala je ona preda mnom u atelijeru, i ja sam oko njezinih usnica opazio isti otrovni posmijeh kao i kod moga ‚sotone‘ i kod sebe samoga“ (Donadini 1970: 393-394).

Dunja predstavlja pripovjedačevu psihičku nestabilnost i ludilo. Prikazana je kao idealna žena u koju se pripovjedač zaljubljuje i koju naposljetku preotima Jakov, pripovjedačev *alter ego* i „simbol samodestrukcije“ (Zadravec 2015: 49). U trenucima psihičke nestabilnosti i nesigurnosti da će ga Dunja napustiti, pripovjedač „tone“ u sve veći očaj. Obuzet je užasom i očajanjem.

„Dunja iziđe samo na čas iz atelijera i sve je mrtvo. Kao da je netko ugasio svjetiljku. Mrak je. Vampiriska krila šušte po zraku. Iz svijetlih mojih zjenica viri staračka melankolija. Dunjo! Dunjo! Dođi! Ledena ogavna zmija savija mi se oko srca. Njezine oči piju požudno moju dušu. Piju. Umrijet ću“ (Donadini 1970: 395).

Izmaštani ženski lik Dunje ga uništava. Čak i u trenucima očitove pripovjedačeve opčinjenosti i zaludenosti njome, njegova se duša raspada, on umire. „U njezinoj blizini, od doticaja, pogleda njezinih, sagara mi duša. Tijelo se sve troši u riječi, u posmijehu, i rađa samo prelijepe vizije, halucinacije, fantazije. Ja umirem“ (Donadini 1970: 395).

Bilo od pripovjedačevog očaja ili zaludenosti, Donadinijev lik Dunje prikazan je na idealiziran način. Ona je poput kakvog anđela koji se povremeno pojavljuje u njegovoj mašti ne bi li ga zaslijepila vlastitom ljepotom i time očarala. Pripovjedač svoju egzistenciju pokušava spasiti stvaranjem idealne žene za koju se nada da će u njegov život vratiti nekadašnju uravnoteženost i sigurnost. Stvara vlastitu realnost ne bi li u njoj pronašao utjehu i ljubav koja mu je potrebna.

4. 4. 3. Pripovjedačev odnos s ocem

Kao što saznajemo iz novele, pripovjedačev je otac bio vladin činovnik. Bio je agresivno i grubo nastrojen prema vlastitom sinu jer nije bio stvoren za obitelj. Posao mu je predstavljao prioritet u životu. Po njegovu ga je mišljenju obitelj sputavala u napretku, a kako je pripovjedačeva majka umrla dok je bio mlad, jedino na kome se mogao iskaliti bio je vlastiti sin. Psovao ga je, kažnjavao i tukao. Govorio mu da ga mrzi te se, kako pripovjedač govori, naslađivao njegovim mukama. Sasvim je razumno povezati emocionalni raspad i ludilo glavnog lika s ravnodušnošću i agresivnošću njegova oca. Njihov je odnos bio lišen ljubavi i poštovanja, a takav odnos ne može funkcionirati. Očeva hladnoća uzrokovala je sinovo ludilo.

Iako naslov novele nosi ime ženskog lika, glavni lik je muškarac koji je zbog nedostatka majke i hladnog i odbojnog stava oca za života podlegao opijatima i porocima. Dakle, rijetko se u hrvatskoj književnosti toliko prelama hladnoća patrijarhata preko leđa muškog lika pa je to ovdje izuzetno zanimljivo. Osim toga, zanimanje njegova oca bilo je u književnosti jedno od onih iza kojih su se krili hladnokrvni likovi, gotovo cijepljeni od emocija.

No, kako nas u ovom radu zanimaju ženski likovi, Donadinijeva *Dunja* dobar je primjer kako ženski lik – čak i kada *ne postoji* – zauzima važnu ulogu u patrijarhalnom, *muškom svijetu*, služeći mu kao (samo)obmana.

4. 5. *Breza* Slavka Kolara

Slavko Kolar rođen je u Palešniku kraj Garešnice 1891., a umire u Zagrebu 1963. godine. Završio je gimnaziju u Bjelovaru, diplomirao na Višem gospodarskom učilištu u Križevcima te dio svoje karijere proveo u agronomskoj i nastavničkoj profesiji. Djelovao je u drugoj polovici razdoblja međuratne književnosti, u razdoblju koje Šicel naziva sintetičkim realizmom (Šicel 2009). Poslije Donadinijevih avangardnih stilskih postupaka uslijedio je, dakle, povratak realističkom stilu što ga je Kolar ostvario opisujući život malograđanskog društva i seoske okoline. Početak književnog stvaralaštva obilježio je zbirkom od tri pripovijesti pod nazivom *Nasmijane pripovijesti* (1917.), a njegove su dvije zbirke novela *Ili jesmo – ili nismo* (1933.) i *Mi smo za pravicu* (1936.) prema ocjenama kritike stekle veliku popularnost. U tim je zbirkama prikazao i opisao težinu seljačkog života, tragiku ljudske sudbine te okrutan i nepravedan svijet u kontrastu s toplim i osjećajnim likovima. Prikazao je socijalne odnose onog vremena te tegoban i bijedan život seljaka. U srži je njegovih pripovijetki stoga stajala tragična ličnost u primitivnoj okolini, glavni junak koji se bori za vlastitu egzistenciju i život. Dobar primjer tome je novela *Breza*, priča o slabashnoj djevojci Janici koja, nedovoljno snažna da se odupre okrutnosti vlastitog muža i sredine, na kraju tragično završava.

Breza je prvi put objavljena u časopisu *Savremenik* 1928. godine kada dobiva nagradu za najbolju novelu (Nemec 2001: 175), a u poznatu Kolarovu zbirku *Mi smo za pravicu* ulazi 1936. godine. Riječ „pravica“ u naslovu zbirke upućuje na pravdu, na osnovno ljudsko pravo kojem teže likovi njegovih djela (Frangješ-Žmegač 1998: 266). Stoga Janica, glavni lik novele, shvaća da za nju „pravice“ nema. Nazadne patrijarhalne norme te okrutnost i nemarnost sredine ono je što ju odvodi u smrt. Baveći se agronomskom profesijom, Kolar je ljubav prema njoj prikazao u *Brezi* dajući Janici ime prema stablu, vitkom, otmjenom i tankom kakva je i ona sama bila. Fizičkim se izgledom izdvajala iz sredine, ali je bila obilježena njezinim tradicijskim (patrijarhalnim) pravilima i seoskim običajima. Nemec navodi kako je njezina sudbina prikazana na elegičan i pomalo tragičan način, s jedne strane ona u čitatelju budi suosjećanje i sažaljenje, no s druge strane tim osjećajima nema mjesta jer se njezinoj bolesti i smrti ne pridaje veliko značenje (Nemec 2001: 175). Janica je okružena primitivnom i ravnodušnom sredinom koja ne mari za nju. Dio je patrijarhalnog braka u kojem ju muž podcjenjuje i zanemaruje. U braku i sredini pokušava pritom naći vjeru i nadu u bolji život, no ne uspijeva.

4. 5. 1. Janica Labudan (Breza)

Janica Labudan je osamnaestogodišnja djevojka koja živi na Labudan-brdu u selu Bikovcu. Zbog svog je izgleda poznatija pod imenom Breza¹¹ – tanka je, vitka i elegantna – i kao takva odudara od sredine u kojoj živi. Novela započinje u središtu zbivanja, Janičinom bolešću i polaganim umiranjem. Saznajemo da već četrdeset i pet dana leži bolesna u krevetu zbog prehlade koju je dobila radom na polju. Uzrok njezinoj bolesti je nemilosrdna sredina koja ju je potjerala na rad nedugo nakon što je rodila, a Janica se, krhka i slaba kao što je inače, razboljela. Ona je žrtva bezosjećajne sredine koja ne pokazuje milost prema ikome. Ona je odraz ljepote, elegancije i mekoće u ružnoj, zajedljivoj i gruboj sredini. Krhkošću i nježnošću izdvaja se iz svog okruženja, a upravo zbog toga u njemu ne opstaje. Dakle, i fizičkim izgledom i osobnošću Janica odudara od drugih čime se već može predvidjeti njena sudbina – „...vitka breza ne može opstati među moćnim hrastovima i grabovima“ (Nemec 2001: 175).

Retrospekcijom se zatim dobiva uvid u Janičin nesretan život. Saznajemo da je dva mjeseca prije bolesti rodila curicu koja se ubrzo preselila na drugi svijet, a patrijarhat prisutan u noveli može se izreći jednom jednostavnom rečenicom: „Nije na žalost bio dečko, već curica“ (Kolar 1964: 25). Razočaranost i tuga prilikom otkrića da se radi o ženskom djetetu vidljiva je i u noveli *Duga*, u Markovoj izjavi kada je Sava rodila žensko dijete: „Ženskomu se ni bog ne veseli“ (Šimunović 1966: 64). Gubitak ženskog djeteta i smrt Janice prikazani su na tragičan način. Pokazatelji su nepromjenjive ženske sudbine koja počinje i završava nepravdom.

Odnos između supružnika vrlo je jednostavan. Janici je stalo do Marka, ali Marku nije do Janice. Ona je u trenutku bolesti često zazivala njegovo ime te ga imala želju vidjeti, dok ju je on ravnodušno izbjegavao. Umiranje žene očito mu nije bila glavna briga. Janičina borba za život tijekom tih četrdeset i pet dana prikazana je kao sporedna radnja. U fokusu su seoski običaji i rituali, ali i Markova razmišljanja i brige o svatovima na kojima bi trebao biti barjaktar, što ometa ženino umiranje. Njezin je život polako završavao, a drugi na to uopće nisu obraćali pozornost. Kolar je izvrsnim spojem humora i tragike prikazao grubost Janičina života i zaostale odnose seoske sredine.

U noveli je prikazana neravnopravnost i nepoštovanje u braku te surov mentalitet sela za vrijeme Janičine bolesti. Prikazan je patrijarhalan brak Janice i Marka Labudana te Janičina nemoć da se tome odupre. Janica je žrtva nazadnih običaja, ali nam u borbi za život,

¹¹ Ovdje je prisutna asocijacija na drvo breze.

neprihvaćena i odbačena, pokazuje iznimnu emocionalnu snagu. Jednostavno preslaba da se odupre snažnom patrijarhalnom ustrojstvu i okrutnoj sredini, Janica je, kao i Srna, izlaz iz toga pronašla u smrti.

4. 5. 2. Marko Labudan

Marko Labudan pravi je primjer hladnog i ravnodušnog muškarca kakvog se inače nalazi u patrijarhalnoj obitelji. Egoističan je, ne mari za svoju ženu i za tek rođeno žensko dijete koje umire netom poslije rođenja. Prema Janici se ponaša kao da je manje vrijedna, njenu bolest ignorira i ne posvećuje joj imalo pažnje. Dok ona umire, njegova je glavna okupacija nova klopka za tvorove i Žugečičevi svatovi na kojima bi trebao biti barjaktar.

Markov odnos prema Janici je hladnokrvan i okrutan. To je odnos lišen ljubavi, poštovanja i empatije, karakteristika bez kojih niti jedan odnos ne može postojati, za što nam kao dokaz služi ova novela. Janičina smrt na kraju novele krije u sebi jedan „simbolični potencijal“ (Nemec 2001: 176). Odlazeći sa spominjane svadbe, Marko u šumi ugleda pokojnu Janicu u obliku breze – tanke, vitke i visoke. Htio ju je posjećiti jer ga je podsjetila na vlastiti grijeh i nemoralno ponašanje, no u posljednji se čas predomišlja. Lik Janice u njemu je probudio osjećajnost, empatiju za tako divno i slabašno biće kao što je nekad ona bila.

U *Brezi* se najbolje očituje način na koji su žene promatrale i gledale na njih. Hladnoća i ravnodušnost njezina muža bila je ogledni primjerak patrijarhata. Ona leži u krevetu dok on živi život kao da se apsolutno ništa ne događa. Izuzetno je potresan i sam čin karmina koji se pretvori u slavlje. Dakle, prikazano je izuzetno nepoštovanje prema ženi koja za svoga kratkoga života nije imala nikakvo pravo glasa.

4. 5. 3. Carole Pateman – *Supruge, robovi i najamno ropstvo*

Engleska feministkinja Carole Pateman u svojoj knjizi *Spolni ugovor* (1988.) govori o podređenosti žena i o ugovoru koji služi za kontroliranje žena i njezinih prava, bračnom ugovoru. Bračni ugovor smatra vrstom ugovora između žene i muža, a uspoređuje ga sa ugovorom o radu između gospodara i njegovog slugu (Pateman 2000: 120). Definira ga kao „specifično moderan način uspostave odnosa podređenosti“ (Pateman 2000: 121) u kojem je žena pretvorena u radnika koji se brine za djecu, kućanstvo i ostale poslove. Bračnim

ugovorom žena postaje podređena, pokorna muškarcu te gubi svoja prava, a muškarac joj zauzvrat pruža sigurnost i zaštitu. Bračnim ugovorom nestaje ravnopravnosti između dvaju spolova.

Janica Labudan je sklopila „bračni ugovor“ s Markom Labudanom i time bila primorana raditi. Nije zapravo umrla od prehlade, već od tradicijskih i zaostalih normi seoske okoline koja je zagovarala da žena preuzme inače mušku ulogu i obavlja fizički posao. Zato ju je svekrva poslala na rad na polju, a slabašna Janica se, dolaskom lošeg vremena, razboljela. Marko Labudan nije Janici osigurao zaštitu i sigurnost kao što je trebao bračnim ugovorom. On ju je, zajedno s vlastitom sredinom, osudio na smrt. Janica Labudan tragičan je primjer žene koja se udajom podvrgnula poslušnosti i poniznosti, a naposljetku i tragici.

5. Zaključak

Sve do pojave feminizma i feminističkih pokreta krajem 18. stoljeća žene su živjele u strogom patrijarhalnom ustrojstvu. Muškarac je imao moć i dominaciju u svim segmentima društva, a ženska prava bila su zanemarena. Stoga su feministice, kroz tri vala feminističkih pokreta, zagovarale ravnopravan položaj između muškarca i žene, povratak ženinih izgubljenih prava. Htjele su okončati mušku prevlast i potaknuti svijest žena o vlastitoj vrijednosti. Iako ne odmah, ženska se jednakost počela uspostavljati.

Kako je problematika patrijarhata bila zastupljena u stvarnom životu, tako je bila i u onom književnom. U odabranim su novelama stoga prikazane i opisane norme, razmišljanja i ponašanja nekadašnjeg patrijarhalnog društva te načini kako su se muški likovi odnosili prema ženskima. Prikazana je okrutna sudbina na koju su žene osuđene samim rođenjem te što su sve morale podnositi u društvu koje ih je smatralo manje vrijednima. Uvid u patrijarhalno ustrojeno društvo i moć muškaraca najviše je izražena u Kolarovoj *Brezi* gdje su hladnoća i ravnodušnost Marka Labudana ogledni primjer patrijarhata. U Šimunovićevoj *Dugi* patrijarhat se očituje u Srninoj želji za promjenom spola ne bi li tako postala slobodnom, ali i u Savinoj okrutnoj sudbini kada je rodila žensko dijete. Ženski je lik Kozarčeve Tene naspram muških prikazan razvratno i promiskuitetno. Ona je prikazana kao neobuzdana i nezasićena žena čije se samoljublje ne može utažiti. Dakle, kritizira se ženu, a ne muškarce. Iako, takvo je njezino ponašanje ustvari dijelom potencirao patrijarhalni kontekst. U Donadinijevoj *Dunji* naglasak je na muškom liku koji je zbog iznimne okrutnosti i hladnoće oca podlegao opijatima. Njegovo je ludilo uzrokovano manjkom ljubavi i poštovanja, a kao utjehu za fizičko i verbalno zlostavljanje od strane oca stvara u mašti idealnu ženu. S druge strane, lik Šenoine Branke predstavlja iznimku upravo zbog toga što rano ostaje bez oca koji nije mogao utjecati na njezin život. Uz sebe nije imala mušku figuru dok nije došla u Jalševo i ostvarila svoje ciljeve. Ona je primjer neovisne osobe koja je uspjela ostvariti ono što je htjela bez pomoći muškarca.

Kao što je vidljivo, problematika patrijarhata izuzetno je zastupljena u hrvatskoj novelistici, a borba za ravnopravnost i jednakovrijednost žena nešto je što će oduvijek biti prisutno, revolucionarno i sporno. Bilo u stvarnom ili književnom svijetu, spolna nejednakost problem je kojemu nema kraja, osim ako se društvo ne promijeni iz temelja.

6. Literatura

1. De Beauvoir, Simone (2016), *Drugi spol*, Naklada Ljevak, Zagreb.
2. Feldman, Stanislav (2012), *Sudbina Evinih kćeri – ženska povijest patrijarhata*, Artresor, Zagreb.
3. Frangeš, Ivo; Žmegač, Viktor (1998), *Hrvatska novela – interpretacije*, Školska knjiga, Zagreb.
4. Jelčić, Dubravko (1967), *O Augustu Šenoj*. U: Šenoa, August, *Karanfil s pjesnikova groba i druge pripovijesti*, Znanje, Zagreb, str. 407-418.
5. Kolar, Slavko (1964), *Pripovijesti, autobiografija*. Priredio Miroslav Šicel. Zora – Matica hrvatska, Zagreb.
6. Kozarac, Josip (1964), *Mrtvi kapitali, Među svjetlom i tminom, Pripovijesti*. Priredio Emil Štampar. Zora – Matica hrvatska, Zagreb.
7. Merkler, Dunja (1996), *Hrvatski pripovjedači u doba realizma*, Sysprint, Zagreb.
8. Merkler, Dunja (1996), *Hrvatski pripovjedači u doba moderne*, Sysprint, Zagreb.
9. Nemeč, Krešimir (2001), *Hrvatski pripovjedači*, Mozaik knjiga, Zagreb.
10. Nemeč, Krešimir (2020), *Leksikon likova iz hrvatske književnosti*, Ljevak, Zagreb.
11. Pateman, Carole (2000), *Spolni ugovor*, Ženska infoteka, Zagreb.
12. Sabljak, Tomislav (2007), *Teorija priče, Panorama ideja o umijeću pričanja 1842-2005.*, HAZU, Zagreb.
13. Šenoa, August (1967), *Karanfil s pjesnikova groba i druge pripovijesti*, Znanje, Zagreb.
14. Šicel, Miroslav (2005), *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća, Knjiga II., Realizam*; Naklada Ljevak, Zagreb.
15. Šicel, Miroslav (2005), *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća, Knjiga III. Moderna*, Naklada Ljevak, Zagreb.
16. Šicel, Miroslav (2009), *Povijest hrvatske književnosti XX. stoljeća, Knjiga V. Razdoblje sintetičkog realizma*, Naklada Ljevak, Zagreb.
17. Šimunović, Dinko (1966), *Pripovetke*, Nolit, Beograd.
18. Štampar, Emil (1950), *Josip Kozarac, Predgovor*. U: Kozarac, Josip, *Djela*, Zora, Zagreb, str. 497-501.

19. Weisner, Ljubo; Polić, Nikola; Donadini, Ulderiko (1970), *Izabrana djela*. Priredio Milan Selaković. Zora – Matica hrvatska, Zagreb.

Mrežni izvori

1. Durić, Dejan (2012), *Patrijarhat, rod i pripovijetke Dinka Šimunovića*, Croatica et Slavica iadertina, god. 8/1, br. 8., str. 259-276; preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/98568> (pristupljeno 19. 8. 2021.)

2. *Kozarac, Josip*. U: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=33565> (pristupljeno 15. 8. 2021.)

3. Liović, Marica; Pejičić, Monika (2017), *Jake žene Kozarčeve: o Kati, Teni, Miri, Jeleni...*, U: Bilić, Anica (ur.), *Knjiški Krnjaš I. - II.*, Zagreb – Vinkovci, HAZU, Centar za znanstveni rad u Vinkovcima.

4. Mihaljević, Damirka (2016), *Feminizam – što je ostvario?*, Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti, god. 20, br. 1-2, str. 149-169., preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/170904> (pristupljeno 19. 8. 2021.)

5. Parlov, Josipa (2018), *Šimunovićeve Duga s pozicije rodne teorije*, Završni rad. Digitalni repozitorij Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. URL: <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu:3066> (pristupljeno 19. 8. 2021.)

6. *Patrijarhat*. u: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47023> (pristupljeno 10. 8. 2021.)

7. Zadravec, Maja (2015), *Fantastični elementi u novelama Ulderika Donadinija*, Diplomski rad. Repozitorij Filozofskog fakulteta Rijeka. URL: <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri%3A437> (pristupljeno 10. 8. 2021.).

7. Sažetak i ključne riječi

U radu je analizirana problematika patrijarhata u hrvatskoj novelistici do sredine 20. stoljeća. U prvom je dijelu rada dan uvid u žanrovska obilježja novele, kao i u patrijarhat i njegove poveznice s feminizmom. Pomoću prikaza povijesti patrijarhata dobiven je detaljniji pregled problematike koja je, iako ne u tolikoj mjeri koliko i prije, zastupljena i dan-danas. U drugom je dijelu rada neravnopravnost spolova i podređenost ženskog analizirana kroz pet novela: *Branku* Augusta Šenoe, *Tenu* Josipa Kozarca, *Dugu* Dinka Šimunovića, *Dunju* Ulderika Donadinija i *Brezu* Slavka Kolara. Dan je uvid u okrutno ponašanje muških likova prema ženskim i nepravedan odnos društva prema ženskim likovima.

Ključne riječi: hrvatska novelistika, feminizam, patrijarhat, ženski likovi, spolna neravnopravnost

8. Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku

Female characters in the jaws of patriarchy in Croatian novellas until the middle of the 20th century

Key words: Croatian novelistics, feminism, patriarchy, female characters, gender inequality